

Aan de buitenkant aanschouwen we het ritueel van het experimenteel zijn: een geabstraheerd decor, een man die een vrouw speelt, stilte, alle acteurs blijven op de scène, verschillende acteurs praten tegelijk. Aan de binnenkant vermoeden we - vermoed ik - de afwezigheid van een zoekhouding, van een metavraagstelling. Ik vermoed schijnexperiment, een haastige toepassing van alternatieve codes waarbij de onderliggende reflectie vrijwel ontbreekt. Dat schijnexperiment ver-raadt zich vooral in de speelstijl van de acteurs. Zo vaak menen zij niet wat ze zeggen, spelen ze hun tekst op het voorziene moment, in de voorziene in-tonatie, met de voorziene gebaren. De 'tussenruimte tussen spelen en lezen', dat open veld, blijkt onbestaande. Ondanks de mise-en-scène die enigszins ingaat tegen de reproductie-illusie in het gestagneerde traditionele theater, wordt in dit soort theater alles even herkenbaar, ééndimensionaal en gecontroleerd als in het theater waartegen wordt geageerd. De tekst verdwijnt onder het *superflu* van de experimentele saus, onder de opdringerige psychologiseringsdrang van de acteurs. Gedomesticeerd experiment. Het perfecte alibi voor de eigentijdse burger die hard applaudisseert en in de waan verkeert iets vernieuwends te hebben gezien. Het perfecte alibi voor de vermoeide criticus die met superlatieven, even bevreemdend als de artistieke producten zelf, het theater van de nieuwe burgerlijkheid bejubelt; opgelucht, veilig, risicoloos. En toch heeft dat direct consumeerbare theater ook zijn verdienste: het recupereert nieuwe mogelijkheden, ontstaan in het alternatieve circuit. Een ambivalente verdienste dus: experiment wordt gepopulariseerd, maar wat is experiment nog als het tot sjabloon verwordt, tot een nieuw cliché?

Tekstbewerking als leesverslag

Een experimentele tekstbenadering impliceert vaak ook tekstbewerking. Een bestaand toneelstuk wordt getransformeerd, gecommentarieerd, of er worden fragmenten geschraapt, intrige en/of personages worden gereduceerd. Een aspect dat van buitenaf, vooral vanuit het traditionele tekst-theater, genadeloos wordt bekritiseerd. Uiteraard is het bewerken van teksten een gevaarlijke onderneming die vaker mislukt dan juist is. Ja, de ziel van een tekst kan verdwijnen. Ja, gran-

dioze teksten worden vaak verkracht. Maar de acteur/ regisseur/ bewerker/ dramaturg die bevriend is met zijn tekst, hem graag ziet, de noodzaak voelt om met hem bezig te zijn, schraapt en bewerkt zonder datgene waarvan hij houdt te verliezen: de essentie, d.w.z. het samenspel van de lectuur (van de lezer - acteur) en de tekst zelf. "To speak of the meaning of a work is to tell a story of reading." (3) Tekstbewerking als leesverslag. Ik heb er schitterende gezien, maar ook minder geslaagde, zoals Tsjechovs *Ivanov* door Luk Perceval met Het Nationale Toneel Den Haag.

Tsjechov in een notedop

Ivanov van Tsjechov werd voor het eerst opgevoerd in 1887 in Moskou. De auteur was toen 27 jaar. Centraal staat een jonge intellectueel, zeer typisch voor de Russische intelligentsia uit de jaren '80, die vertoeft in het fin-de-siècle milieu van de landadel. Ivanov houdt niet meer van zijn zieke vrouw Anna Petrovna, een Joodse die uit liefde voor hem met familie en milieu gebroken heeft. Ivanov 'weet' veel en is eenzaam in zijn weten, in zijn bewustzijn van de situatie waarin hij verkeert. Ivanov weet dat hij, eens een gezonde kerel, nu een overtollig mens is geworden, lui, neerslachtig, depressief, financieel geruïneerd, vroegtijdig afgetakeld, onmachtig nog te houden van zijn vrouw. Sasja, een jong, onervaren meisje dat niet veel 'weet', wordt uit medelijden waanzinnig verliefd op hem, een situatie die het wegwijnen

van Anna Petrovna nog versnelt en verwarring sticht in het leven van zovelen. Een jaar later staat Ivanov op het punt met het meisje te trouwen, maar op het laatste ogenblik ziet hij daarvan af en pleegt zelfmoord.

Bij het Nationale Toneel Den Haag zijn er twee dingen gebeurd met Tsjechovs *Ivanov*: dramaturge Tineke Daniels heeft een nieuwe vertaling gemaakt, waarop gastregisseur Luk Perceval zijn bewerking heeft gebaseerd. Net als de meeste Tsjechov-lezers kende ik de tekst in een vertaling van Charles Timmer (1956), uitgegeven bij Van Oorschoot (Amsterdam) in de Russische Bibliotheek. Ik kende lange monologen vol wanhoop en eenzaamheid, pijnlijke dialogen tussen geliefden en getrouwden, bezielde stukken retoriek. Ik kende de sfeer van een in zichzelf verstikkende samenleving, van de Russische bourgeoisie waarin geleden wordt aan de ziektes van de tijd: TBC, maar ook nihilisme, melancholie, bitterheid. De vertaling van Tineke Daniels lijkt me minder goed, minder muzikaal, minder sfeervol. De schrijftuur lijkt me aangetast. Maar wat voor mij vaststaat is dat de bewerking van Perceval de tekst haar ziel ontnomen heeft. Perceval heeft het stuk verkort, niet door de intrige te reduceren, een aantal nevenplots te schrappen en enkele personages weg te laten, wel door de tekst te transformeren, juister: samen te vatten. Wat kon worden naver-teld, de plot, is bewaard, maar wat alleen kan worden beleefd, wat zo moeilijk beschrijfbaar is, dat samenvallen van inhoud en vorm, verhaal en schrijftuur, is er niet meer. En dat ge-

Ivanov (Het Nationale Toneel)
Foto Pan Sok

